

سنجش و ارزشیابی پارک های منطقه ۴ اهواز با رویکرد بهبود وضع موجود برای

کودکان، سالمندان و معلولان^۱

مسعود صفایی پور

دانشیار، جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشکده علوم زمین و GIS دانشگاه شهیدچمران اهواز

سارا آموزگاری*

کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، ایران

sara95amozegar@gmail.com

محمد بافقی زاده

استادیار، گروه جغرافیا، دانشگاه پیام نور

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۹/۳۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۷/۲۵

چکیده

در پژوهش پیش رو با هدف اصلی ارائه ی استاندارد پارک شهری متناسب با نیاز معلولین، سالمندان و کودکان، میزان سرانه مطلوب فضای سبز و چگونگی پراکندگی پارک ها و سطح کیفیت و خدمات رسانی آنها در منطقه ۴ اهواز متناسب با جمعیت موجود مورد سنجش و ارزیابی قرار گرفته است. کودکان، سالمندان و معلولان، بخشی از افراد جامعه اند که همچون سایر شهروندان، نیازمند دسترسی و استفاده مطلوب از امکانات و خدمات عمومی می باشند، لذا در این تحقیق با هدف کسب رضایت خاطر این گروه خاص از شهروندان بعنوان جامعه هدف، وضع موجود تمام پارک های منطقه ۴ شهر اهواز بعنوان محدوده و قلمرو پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است. روش این پژوهش پیمایشی با استفاده از ابزار مشاهده و برداشت میدانی و از طریق توزیع پرسشنامه خبره سنجی و مصاحبه شفاهی با شهروندان می باشد. پس از مطالعه منابع و مصاحبه با کارشناسان و صاحب نظران، معیارها و شاخص های استاندارد جهت ارائه الگوی مناسب و بهینه متناسب با نیاز جامعه هدف استخراج و پس از مطالعه و پردازش اقدام به امتیاز دهی با استفاده از روش AHP گردید. نتایج نشان می دهد که پارک های شهری منطقه مورد مطالعه قادر به میزبانی از جامعه مورد نظر نمی باشند و به آنها بهره کافی نمی رسانند. شاهد این ادعا وضعیت فعلی این فضاهای سبز عمومی و پارک های موجود بوده که تردد و استفاده بهینه جامعه هدف را با مشکل مواجه ساخته است. در نهایت جهت ارتقا سطح خدمت رسانی فضای سبز و پارک شهری برای جلب رضایت شهروندان مورد مطالعه راهکارها و پیشنهادات مربوطه ارائه گردیده است.

واژگان کلیدی: پارک، کودکان، سالمندان، معلولان، روش AHP

^۱ این مقاله مستخرج از پایان نامه سارا آموزگاری به راهنمایی دکتر مسعود صفایی پور می باشد؛ که تحت حمایت مالی شهرداری اهواز بوده است.

مقدمه

نیاز روز افزون جمعیت به فضای سبز و مدیریت شهری بدون استفاده از اطلاعات، ابزار و روش های مدرن میسر نمی باشد. از جمله ملزومات رشد و توسعه جوامع، ایجاد بستر های فضایی کالبدی مناسب جهت استفاده همه اقشار جامعه از خدمات و امکانات عمومی، به منظور تحرک بیشتر و دسترسی آسانتر در سطح شهر است.

افزایش تراکم های صنعتی، تجاری و مسکونی در شهرهای پر جمعیت به تدریج باعث افزایش محیط های انسان ساخت و کاهش محیط های طبیعی شده که نیاز های زیست محیطی، جسمی و روحی انسان را بیشتر بروز داده است (حسامیان، ۱۳۷۷: ۴۱). فضای سبز یکی از راه حل های مناسب جهت حل مسائل زیست محیطی و تبدیل هرچه بیشتر محیط شهری به محل قابل زیست برای شهروندان است (نقی زاده ۱۳۸۳: ۲۹). البته باید توجه داشت فضای شهری کاربران متفاوتی را در خود جای می دهد که از لحاظ سن، توان جسمی و خصوصیات فردی با یکدیگر متفاوت بوده و هر کدام نیاز های خاص خود را می طلبند. دسته ای از آن ها افراد با ناتوانایی های جسمی می باشند که به سبب " معلول بودن "، از فعالیت، زندگی و استراحت متناسب با نیاز های خود بی بهره اند. از جمله دیگر این کاربران، سالمندان هستند که به دلیل موقعیت سنی و اجتماعی و برخورداری از فراغت بیشتر و به خصوص لزوم فعالیت های جسمانی منظم و مداوم مانند پیاده روی، زمان بیشتری از اوقات خود را در فضاهای سبز شهری سپری می کنند. همچنین کودکان نیز به دلیل ویژگی های خاص خود دائماً در حال فراگیری از محیط پیرامون خود هستند، بنابراین محیط زندگی آنها تأثیرات عمیقی در همه ابعاد زندگی آنها خواهد گذاشت. در ایران سرانه پیشنهادی پارک ها و فضای سبز در سطح شهرها بر اساس نظر وزارت مسکن و شهر سازی ۷ تا ۱۲ متر مربع است (عسگری، ۱۳۸۰: ۲۰)، البته این میزان با توجه به شرایط آب و هوایی، خصوصیات اقلیمی و دسترسی به آب در بین شهر های ایران متفاوت است. به همین خاطر نمی توان برای سراسر ایران استاندارد واحدی را ارائه کرد. در این میان توسعه بی رویه شهر اهواز و افزایش جمعیت، نیاز به فضای سبز را بیش از پیش مطرح می کند. یکی از مسائل شهر اهواز پراکندگی نامناسب پارک ها در بین مناطق هفت گانه آن می باشد. در برخی از مناطق اهواز نیاز به فضاهای تفریحی و فضای سبز و رعایت نسبت سرانه پارک ها توجهی نشده و تراکم جمعیت و تأثیرات بیش از حد نیرو های اقتصادی بر روی این بافت، کیفیت زیست محیطی آن را از بین برده، بطوری که آسایش و امنیت روحی و روانی افراد ساکن در این مناطق را بر هم زده است. به همین خاطر دانستن کمیت و کیفیت وضع موجود این پارک ها در هر منطقه و ارائه راهکارهایی جهت بهینه کردن وضعیت موجود این مکان ها در کلانشهر اهواز متناسب با نیاز همه کاربران استفاده کننده ضروری به نظر می رسد که می تواند نقش موثری را در برنامه ریزی شهری و به وجود

آوردن محیط زیست مطلوب شهری داشته باشد. در این راستا پرسش هایی که در پژوهش حاضر به آنها پاسخ داده خواهد شد عبارتند از:

- ✓ کیفیت فضای سبز و پارک های موجود در منطقه ۴ اهواز چگونه است؟
- ✓ الگوی توزیع و پراکندگی فضای سبز در منطقه ۴ اهواز باید به چه صورت باشد؟
- ✓ سرانه فضای سبز و توزیع آن در سطح شهر برای معلولین، سالمندان و کودکان باید به چه شکل متناسب با نیاز آنان طراحی شود؟

فرضیه های پژوهش

- به نظر می رسد کیفیت فضای سبز و پارک های موجود در منطقه ۴ اهواز از وضعیت مطلوبی برخوردار نیست.
- به نظر می رسد الگوی طراحی و پراکندگی فضای سبز در منطقه ۴ شهر اهواز دارای وضعیت مطلوبی نیست.
- به نظر می رسد فضای سبز موجود و پراکندگی آن در منطقه ۴ اهواز بر اساس نیاز معلولین، سالمندان و کودکان طراحی نشده است.

پیشینه تحقیق

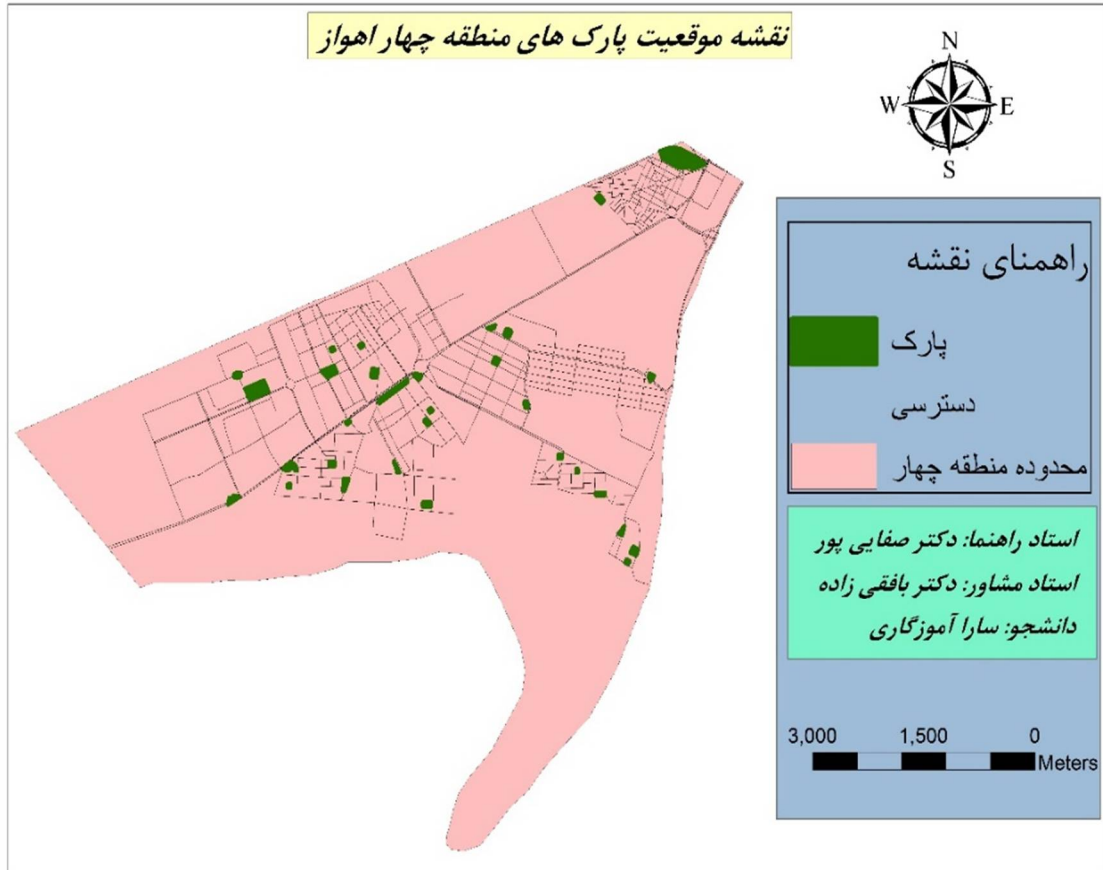
- ارجمندی و همکاران (۱۳۸۷) در مقاله ای تحت عنوان مدیریت، بهداشت، ایمنی و محیط زیست در پارک های شهری (منطقه ۵) به این نتیجه رسیدند که وضعیت بهداشت، ایمنی و محیط زیست پارک های تحت مطالعه در منطقه پنج تهران متوسط و وضعیت شاخص های محیط زیستی آنها در حالت ضعیف قرار دارد.
- اینانلو (۱۳۸۷) در مقاله ای تحت عنوان تاثیر جمعیت تهران بر فضای سبز شهری نشان داد بررسی مقوله فضای سبز از دیدگاه زیست محیطی و ارزیابی اکولوژیک آن جدا از سایر مسائل شهری امکان پذیر نیست .
- کامل نیا (۱۳۸۷) در مقاله ای تحت عنوان الگوی طراحی فضای سبز در شهر دوستدار کودک به این نتیجه رسید که نظر کودکان در طراحی فضای سبز در پروژه شهر دوستدار کودک در هم متاثر بوده و مشارکت دادن آنها باعث توسعه مشارکت واقعی و خلاق در جامعه می باشد.

- جلیلی و همکاران (۱۳۸۷) در مقاله ای تحت عنوان توسعه فضای سبز در طرح جامع تهران به این نتیجه رسید که مناطق مرکزی شهر از کمبود فضای سبز رنج می برند و اجرای طرح جامع تفاوتی در وضعیت آنها نمی کند.
- شیعه بیگی (۱۳۸۹) در مقاله ای تحت عنوان طراحی و ساماندهی پارک ها در محیط زیست شهری (نمونه موردی پارک ۱۸ شهریور شهر سمنان) به این نتیجه رسید که اکثر افراد وضعیت موجود در پارک را از نظر مطلوبیت متوسط ارزیابی نموده اند و امنیت پارک نیز در حد ضعیف است.
- زیاری و همکاران (۱۳۸۹) در مقاله ای تحت عنوان تحلیلی بر بحران زیست محیطی و توزیع مکانی فضای سبز شهر تهران به این نتیجه رسیدند که شهر تهران با کمبود فضای سبز رو به روست و همچنین توزیع مکانی این فضاهای سبز نامناسب است.
- رمضانی قوام آبادی (۱۳۹۰) در مقاله ای تحت عنوان حمایت از معلولین در حقوق بین الملل خاطر یادآور شد تعداد زیاد افراد معلول در جهان موجب اتخاذ تدابیر گوناگونی در سطح ملی و بین المللی شد.
- لاهیجانیان و همکاران (۱۳۹۲) در مقاله ای تحت عنوان مدیریت توسعه فضاهای سبز در نماهای شهری و ارائه مدل مفهومی در جهت ارتقای محیط زیست (نمونه موردی بزرگراه صیاد شیرازی) به این نتیجه رسیدند که فضاهای سبز ایجاد شده باید به شکل یک فضای شهری جمعی اجرا شود که قابل استفاده برای محلات و گذر گاه های مجاور باشد.
- احمدزاده و همکاران (۱۳۹۳) در مقاله ای تحت عنوان ارزیابی و بررسی وضعیت پارک های شهر تبریز بر اساس استانداردهای مناسب ویژه افراد دارای معلولیت به این نتیجه رسیدند که طبق آمار سازمان بهداشت جهانی ده درصد جمعیت جهان به نوعی دچار معلولیت جسمی هستند.
- بمانیان و همکاران (۱۳۹۳) در مقاله ای تحت عنوان تدقیق انگاره های موثر بر طراحی مناسب پارک های شهری جهت استفاده نابینایان، به بررسی شکل شهرهای امروزی و عدم توجه به وضعیت نابینایان که قشر بزرگی از جامعه معلولین هستند، پرداختند و به این نتیجه رسیدند که شهرهای ما هنوز که هنوز است، مهبای پذیرش بی دردسر بعضی گروه های اجتماعی همانند نابینایان و کم بینایان در این جامعه نیستند .
- حاتمی و همکاران (۱۳۹۳) در مقاله ای تحت عنوان تحلیلی بر عملکرد فضای سبز شهری و بازده توسعه ای اجتماعی آن در شهر ایزده به این نتیجه رسیدند که سرانه فضای سبز موجود در شهر

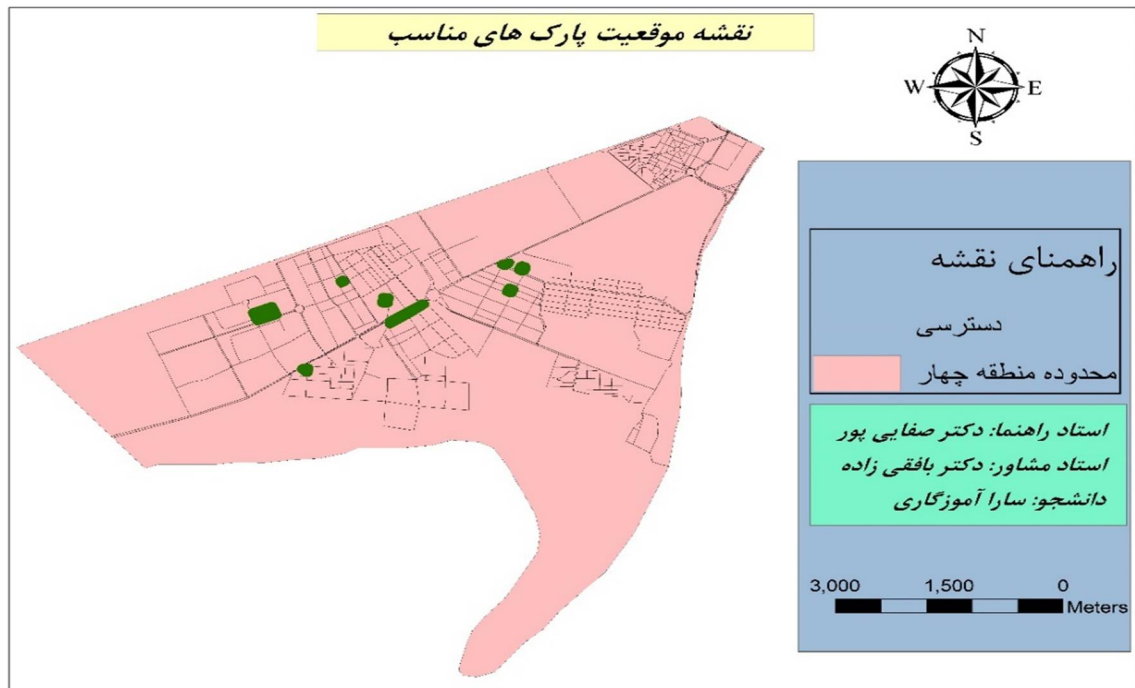
ایده با توجه به استانداردهای بین المللی در وضعیت مطلوبی قرار ندارد بطوری که هیچ تناسبی بین جمعیت و فضای سبز موجود در شهر نیست.

روش تحقیق

پژوهش حاضر به لحاظ هدف گزارشی مطالعه ای کاربردی است که با روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از جمع آوری داده های جمعیتی شهرستان اهواز (اطلاعات موجود در سرشماریهای عمومی نفوس و مسکن) انجام گرفته و جهت استخراج شاخص های ویژه ساخت پارک مناسب کودکان، سالمندان و معلولان، تکیه محقق بر بازدید میدانی، توزیع پرسشنامه خبره سنجی و مصاحبه شفاهی با شهروندان و جامعه مورد مطالعه بوده است. در این پژوهش پس از شناسایی ۳۲ پارک موجود در منطقه ۴ اهواز و تحلیل وضع موجود آنها، فقط ۸ پارک از این تعداد علاوه بر داشتن ملاک های ساخت پارک عمومی، پذیرای ایجاد تغییر و تحول و افزودن شاخص های مربوط به بهینه و مطلوب کردن وضع موجود پارک ها متناسب با نیاز کودکان، سالمندان و معلولان بودند. در نهایت جهت سنجش و ارزیابی و اولویت بندی پارک های انتخابی، با تشکیل ماتریس مخصوص فرایند تحلیل سلسله مراتبی و وزن دهی به هر کدام از گزینه ها (شاخص های های ساخت پارک ویژه اقشار خاص: کودکان، سالمندان و معلولان) توانستیم به ترتیب بیشتر مناسب بودن وضع موجود این پارک ها و داشتن ظرفیت بالای تغییر در راستای رسیدن به وضع مطلوب و رفع نیاز جامعه ی هدف و جلوگیری از صرف هزینه بیشتر و اختصاص دوباره مکان جدید برای پارک سازی اولویت بندی مناسبی از ۸ پارک انتخابی داشته باشیم. در شکل ۱ موقعیت جی آی اسی ۳۲ پارک مورد مطالعه در منطقه ۴ اهواز و سپس در شکل ۲ موقعیت ۸ پارک انتخابی نهایی قابل مشاهده می باشد.

شکل شماره ۱- نقشه موقعیت جی آی اسی ۳۲ پارک مورد مطالعه در منطقه ۴ اهواز

شکل شماره ۲- نقشه موقعیت ۸ پارک انتخابی نهایی

معرفی متغیرها و شاخص ها

الف - ملاک ها و شاخص های مورد نظر برای احداث یک پارک عمومی مطلوب شهری:

- مبلمان (نیمکت، زیاله دان، تابلوهای راهنما، پایه های مخصوص روشنایی، دروازه های ورودی و خروجی، حصار، مکان پیک نیک، فضاهای خصوصی و خلوت، سایبان، گلدان و گلجای، صندوق پست)
- ابنیه (کتابخانه، نمایشگاه، آبنما، انواع کیوسکهای فروش مجلات و غیره، شبکه حصار و موانع)
- تاسیسات رفاهی (توالت و دستشویی، کافه تریا و رستوران، آبخوری)
- تاسیسات خدماتی (موتورخانه تاسیسات آب و برق، انبار نگهداری وسایل، مکان استراحت مستخدمین پارک) - وسایل و زمینهای بازی: این نوع وسایل تنوع زیادی داشته و متناسب با طبقات سنی (خردسالان، کودکان و نوجوانان) تغییر می کند.

ب - ضوابط و قوانین مورد نظر برای احداث یک پارک مطلوب شهری ویژه اقشار ناتوان و یا کم توان جامعه (کودکان، سالمندان و معلولان):

۱- وجود توقفگاه ویژه معلولان در کنار پارک: اختصاص دو پارکینگ ویژه معلولان به فاصله ۵۰۰ متر از یکدیگر و نصب پل بر روی جوی های آب مجاور پارکینگ ها و همچنین حذف هرگونه جدول بین محل توقف اتومبیل و پیاده رو که مانع عبور صندلی چرخدار و دسترسی سایر معلولان باشد از نکاتی است که باید مورد توجه قرار گیرد" کودکان و سالمندان هم مثل معلولان نیاز به این تدابیر دارند" (کارگری، ۱۵: ۱۳۷۰).

۲- دسترسی ایمن و آسان به پارک: نظر به ویژگی های گروه های مختلف معلولان، فضاها باید به نحوی طراحی گردد که امکان دسترسی آسان را برای آنان فراهم آورده و بر سر راه آنان موانعی ایجاد ننماید. (حجتی، ۲: ۱۳۸۶).

۳- مناسب بودن ورودی پارک: ورودی پارک باید عرض حداقل معادل ۹۵ سانتی متر داشته باشد. همچنین از بکارگیری هر نوع پله در کنار درهای ورودی باید اجتناب شود. در صورت نیاز به پله (برای رفع اختلاف ارتفاع) از مسیر شیبدار برای این کار می توان استفاده کرد (کارگری، ۱۳۷۰: ۱۵).

۴- مسیر بدون مانع با شیب و عرض و کفپوش مناسب و اتصال پیوسته: از نصب هر تابلو و یا هر مانع مانند باجه تلفن، صندوق پست، سطل زیاله، آبخوری و .. که موجب کاهش عرض مفید پیاده رو می شود باید خودداری نمود و برای علائم و یا موانع اجباری باید فاصله ای معادل حداقل ۹۰ سانتی متر از لبه پیاده رو در نظر گرفت.

۵- خدمات رفاهی مناسب داخل پارک : به لحاظ اینکه معلولان در گروه های متعدد و متفاوتی طبقه بندی می شوند طبعاً فضاهای ورزشی مربوط به هر گروه دارای ویژگی های معین است (دهکردی، ۱۳۷۶: ۲۴). یکی از مهم ترین نکات طراحی، برای معلولان پیش بینی ایمنی حداکثر در مواقع اضطراری و آتش سوزی هاست چرا که معلولان به لحاظ استفاده از وسیله های مختلف حرکتی، قابلیت جابجایی سریع و به موقع را ندارند.

۶- سرویس های بهداشتی ویژه معلولان : سرویس های بهداشتی مراکز تفریحی و پارک ها باید قابل استفاده برای معلولان نیز باشد (نیاز سالمندان هم به این فاکتور به اندازه معلولان است). محل توالت معلولان با علامت بین المللی ویژه نشانه گذاری شود و ورودی اصلی توالت برای نابینایان قابل تشخیص باشد.

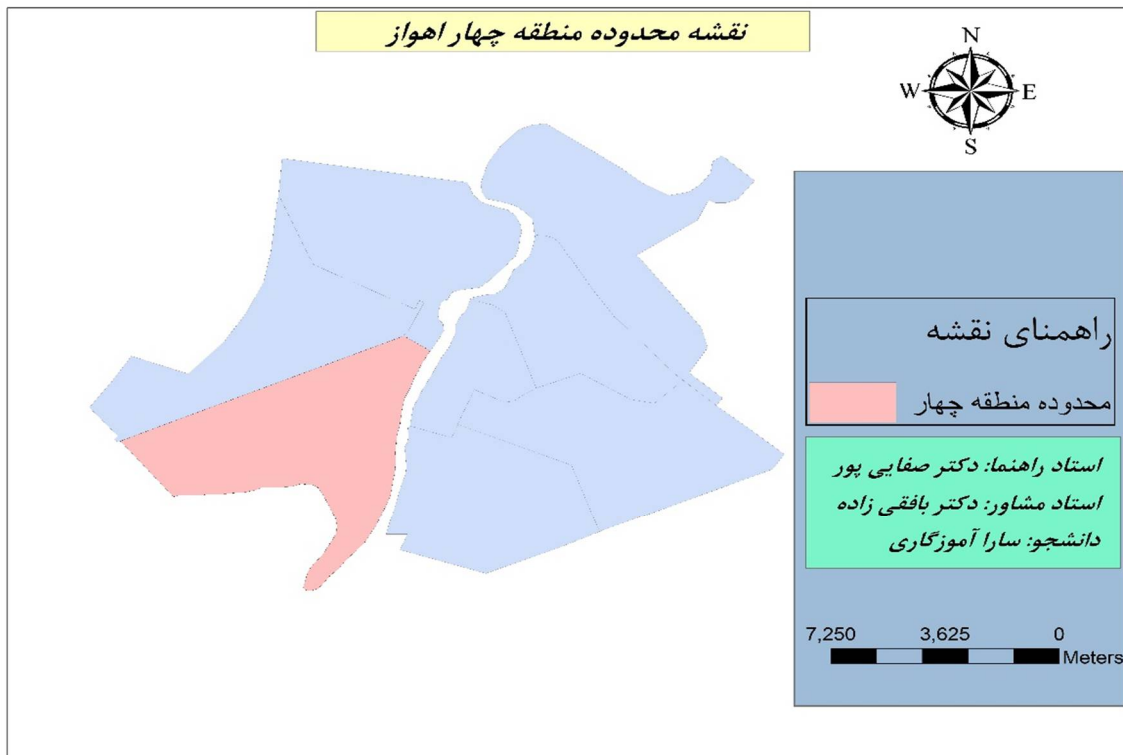
۷- وجود تابلو و علائم راهنما و حسی ویژه معلولان : وجود تابلو و علائم راهنما و حسی در پارک ها ضروری است. این علائم باید طوری طراحی شود که برای تمامی معلولان جسمی و حرکتی و نابینایان قابل استفاده باشد. بعضی از این علائم عبارتند از ماکت مجموعه، تابلو راهنما، دفترچه راهنما و...

۸- وجود آبنما و گیاهان خوشبو : جذابیت پارک و آرامشی که در بازدید کننده بوجود می آورد، ناشی از وجود گیاهان مختلف، آبنماهای زیبا، محیط آرام و هوای دلپذیر آن است. معلولان قشری از جامعه هستند که در استفاده از این زیبایی ها با ناتوانایی هایی مواجه هستند، برای بکارگیری حداکثر توان این قشر از جامعه می توان از گیاهان یا آبنماهایی استفاده کرد که برای این گروه نیز به نحو احسن قابل استفاده باشد.

محدوده و قلمرو پژوهش

شهر اهواز، مرکز استان خوزستان در حال حاضر با جمعیتی معادل ۱,۱۳۹,۰۰۰ و مساحت تقریبی ۲۲۰ کیلو متر مربع (این وسعت با توجه به نواحی حاشیه ای به حدود ۲۷۰ کیلو متر مربع می رسد) وسیع ترین شهر استان با موقعیت ۳۱ درجه و ۲۰ دقیقه ی عرض شمالی و ۴۸ درجه و ۴۰ دقیقه ی طول شرقی است که در جلگه ای با ارتفاع ۱۸ متر از سطح دریا قرار دارد. این شهر در درون شهرستان اهواز واقع است و طبق تقسیمات شهرداری به هفت منطقه از لحاظ مساحتی و کارکردی و به پنج ناحیه تقسیم شده است (گلستان، شهرک دانشگاه ۱، شهرک دانشگاه ۲، کوی گلستان/بوستان، کوی پردیس). منطقه ی چهار شهرداری با وسعت معادل ۳۸۲۹ هکتار و جمعیتی بالغ بر ۱۶۵۹۹۲ نفر در سال ۱۳۷۲ تاسیس و در جنوب غربی اهواز واقع شده و سرانه کاربری مسکونی در این منطقه ۴۶/۴۹ متر مربع می باشد. (طرح جامع اهواز: ۱۳۸۹؛ ۶۷). طبق آمار بهزیستی در شهر اهواز ۸,۷۳۱ خانوار دارای فرد معلول، و ۱۰,۲۳۱ نفر معلول

وجود دارد که از این آمار ۱۳۸۹ خانوار دارای فرد معلول و ۱۷۰۸ نفر معلول در منطقه ۴ زندگی می کند. زندگی می کند.

شکل شماره ۳- نقشه موقعیت جی آی اسی منطقه ۴ اهواز

مفاهیم، دیدگاه و مبانی نظری

کودک: تعیین محدوده سنی کودک در کشور های مختلف متفاوت است. در ماده اول حقوق کنوانسیون کودک، منظور از کودک، افراد انسانی زیر ۱۸ سال است.

سالمند: پدیده ی سالمندی سیری طبیعی است که هرکسی با آن مواجه خواهد شد و به تبع آن دگرگونی هایی در توانایی های جسمی و نیاز های روانی انسان رخ خواهد داد که مستلزم توجهات خاص خود است.

معلول: هر نوع کمبود یا فقدان توانایی که فعالیت فرد را برای انجام امری به روشی که افراد عادی انجام می دهند محدود سازد یا دامنه فعالیت او را از حالت طبیعی خارج نماید معلولیت گفته می شود (حجتی، ۱۳۸۶: ۱).

مناسب سازی: عبارتست از فراهم ساختن زمینه استفاده یکسان تک تک افراد جامعه از امکانات موجود جامعه با هر شرایط روحی و جسمی و مطابق با نیاز آن فرد اهم از رفاهی، اجتماعی، فرهنگی و منابع طبیعی (بدلا، ۱۳۸۳: ۴).

پارک شهری: فرهنگ آکسفورد از واژه ی پارک چنین تعریفی ارائه می دهد: پارک به قطعه زمینی بزرگ، محصور و عموماً با درختزار و چمن گفته می شود. قطعه زمین بزرگی که بصورت طبیعی برای استفاده ی عمومی نگهداری می شود. قطعه زمین آرایش یافته ای که برای استفاده تفرجگاهی اختصاص داده می شود (مجنونیان، ۱۳۷۴: ۳۵).

بحث اصلی

وضعیت موجود پارک های منطقه ۴ اهواز

پارک های منطقه ۴ شهر اهواز در این پژوهش براساس طبقه بندی انواع پارک های شهری در چهار مقیاس واحد همسایگی، محله ای، ناحیه ای و منطقه ای طبقه بندی شده اند. پارک های محله ای بر اساس حد مطلوبیت آنها و همچنین استاندارد های موجود و تعیین شده برای ساخت پارک ها و نیازهای شهری، ضوابط مربوط به فواصل پارک ها، سرانه ی فضای سبز شهری ویژه گذران اوقات فراغت و اطلاعات توصیفی دیگر مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته اند. بر اساس محاسبات انجام یافته بر روی داده های توصیفی پارک ها، مجموع فضاهای سبز در منطقه ی چهار ۴۹۲۴۹۳ متر مربع است و با توجه به جمعیت ۱۶۵۹۹۲ نفری آن سرانه ۳ متر مربعی دارد. در مقایسه با سایر مناطق شهر از نظر سرانه ی فضای سبز در رتبه ی پنجم قرار می گیرد. میزان فضای سبز در این منطقه بسیار پایین بوده و ۸ محله بدون حتی یک تکه فضای سبز می باشد. با توجه به محاسبه سرانه جمعیت و فضای سبز، افراد جامعه هدف با داشتن ۰/۱۰ از کل جمعیت منطقه ۴ معادل تعداد ۱۷,۷۳۲ نفر (کودکان ۵-۱۲ سال: ۱۹۱۱۳ نفر، سالمندان ۶۵ سال به بالا: ۴۱۱۱ نفر، معلولان: ۱۷۰۸ نفر) در منطقه ۴ و داشتن ۴۹۲/۴۹۳ مترمربع مساحت فضای سبز در همین منطقه، اختصاص ۰/۱۰ از فضای سبز پارک ها بعنوان سرانه فضای سبز به این جامعه ضرورت می یابد. بر اساس آمار سازمان پارک ها و فضای سبز در این منطقه ۳۲ پارک موجود می باشد که پس از انجام بازدید میدانی و توزیع پرسشنامه خبره سنجی جهت بررسی وضع موجود این پارک ها و ارائه الگوی بهینه مطابق با شاخص های ویژه احداث پارک جامعه هدف، باید این نکته گفته شود که متأسفانه اکثر پارک های موجود در منطقه ۴ از لحاظ دارا بودن معیارها و شاخص های اولیه ساخت پارک شهروندی در سطحی نه چندان مطلوب و پایین تر از حد معمولی پارک های استاندارد قرار دارند و معیارهای ساخت پارک عمومی در آنها لحاظ نشده چه برسد به اندیشیدن تدابیر خاص و خدمات ویژه جهت رفاه حال جامعه

هدف (کودکان، سالمندان و معلولان). در این قسمت با توجه به شاخص ها و معیارهای ویژه پارک معلولین که قبلا ذکر گردید به بررسی و ارزیابی وضع موجود ۳۲ پارک موجود در منطقه ۴ شهر اهواز با استفاده از معیار های هشت گانه می پردازیم که نتایج این بررسی در جدول ۳-۱- آمده است. با نگاهی به جدول شماره ۱ و مشاهده امتیاز هر کدام از ۳۲ پارک موجود در منطقه ۴ اهواز ۸ پارک نتیجه مثبت کسب کرده اند، به این معنی که قابلیت تغییر و دگرگونی در راستای خدمت رسانی و رفع نیاز جامعه هدف را دارا می باشند.

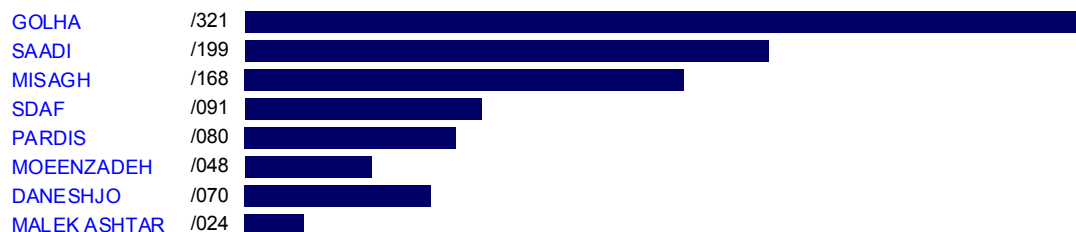
جدول شماره ۱- وضعیت موجود پارک های منطقه ۴ شهر اهواز بر اساس معیار ها و ضوابط مورد بررسی ویژه معلولین

وضعیت کلی کاربری	۸ وجود آبنما و گیاهان خوشبو	۷ وجود تابلو و علائم راهنما و حساس ویژه معلولان	۶ سرویس های بهداشتی ویژه معلولان	۵ خدمات رفاهی مناسب داخل پارک	۴ مسیر بدون مانع با شیب و عرض و کفیوش مناسب	۳ مناسب بودن ورودی پارک	۲ دسترسی ایمن و آسان به پارک	۱ وجود توقفگاه ویژه معلولان در کنار پارک	
-	-	-	-	-	+	±	±	-	یاسمین
-	-	-	-	-	-	±	±	-	فجر
-	-	-	-	-	+	-	±	-	نور
-	-	-	-	-	+	+	-	-	سلامت
-	-	-	-	-	±	±	-	-	نرجس
±	-	-	-	-	±	±	±	-	دانشجو
-	-	-	-	-	±	±	-	-	شکوفه
+	±	-	-	+	±	±	±	-	صدف ۱
-	-	-	-	-	±	-	±	-	اندیشه
-	-	-	-	-	-	-	±	-	مروارید
-	-	-	-	-	-	-	-	-	مادر
-	-	-	-	-	-	±	-	-	لادن
-	-	-	-	-	±	-	±	-	صدف ۲
-	-	-	-	-	±	-	-	-	کشاوری
+	-	-	-	-	+	+	±	±	مالک اشتر
+	-	-	-	-	±	±	+	+	معین زاده
-	-	-	-	-	-	±	±	-	نگین
-	-	-	-	-	-	-	±	-	دو طبقه
-	-	-	-	-	-	-	±	-	رشد
-	-	-	-	-	±	-	±	-	یاور ۳
-	-	-	-	-	±	-	±	-	پامچال
+	-	-	-	+	±	±	+	-	پردیس
-	-	-	-	-	+	±	+	-	گروه ملی
+	-	-	±	+	±	+	+	-	گلها
-	-	-	-	-	±	-	±	-	نیلوفر
-	-	-	-	-	-	-	±	-	دانیال
+	-	-	-	-	+	+	+	+	سعدی
±	-	-	-	-	±	±	±	-	بوستان ۱ و ۲

Model Name: AHP

Synthesis: Summary

Synthesis with respect to: TAVAGHOFGAH
(Goal: OPTIMIZE PARK > TAVAGHOFGAH)
Overall Inconsistency = /00

شکل شماره ۴- نمودار ارزیابی و ارائه الگوی بهینه پارک محله با استفاده از فرایند تحلیل سلسله مراتبی

نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل پارک های انتخاب شده جهت ارتقا و استاندارد سازی برای جامعه هدف

پس از وزن دهی و ارزیابی ۸ پارک انتخابی در ماتریس های فرایند سلسله مراتبی، همه پارک های مورد بررسی تقریباً دارای امکانات ابتدایی پارک عمومی همچون: چمن، حصار گیاهی شمشاد، نیمکت، سطل زباله، دستشویی و چند ساله ی اخیر وسایل ورزشی.. بودند. متأسفانه همه این پارک های انتخابی که در ظاهر بهتر از پارک های کل منطقه به نظر می رسند فاقد: ورودی و خروجی خاص، تابلو راهنما، سایبان مخصوص مناطق گرم، درختکاری، آبنما و حوض و... می باشند. اما هر ۸ پارک با انجام یک سری تغییرات و افزودن شاخص های ویژه پارک معلولین قابلیت ارائه الگوی بهینه و متناسب با نیاز جامعه هدف را دارند. طبق سنجش و ارزیابی به عمل آمده از طریق AHP به ترتیب پارک: گلها، سعدی، میثاق، صدف، پردیس، معین زاده، دانشجو و سپس مالک اشتر بر حسب اولویت امتیاز بیشتری کسب کرده اند.

پارک گل ها، میثاق و سعدی واقع در ابتدای گلستان بر خلاف قانون رعایت فواصل پارک در یک محدوده خیلی نزدیک به هم با قرار گرفتن در یک مسیر شریان اصلی و دسترسی نزدیک و آسان به خیلی از خدمات شهری مثل آتشنشانی، درمانگاه، سوپر مارکت و اکثر اصناف مورد نیاز خانوارها، مهد کودک، آموزشگاه های علمی، پارکینگ خوب (مساحت خالی اطراف از چهار طرف) و مجاورت با ایستگاه اتوبوس و پارک صدف با قرار گرفتن در امتداد اتوبان گلستان از شریان های اصلی منتقل کننده جمعیت از چند سوی شهر می باشد که دارای نمای بصری زیبا و خاصیت بازدید چشمی حتی از داخل وسایل نقلیه

است. پارک پردیس بعلت قرار گرفتن در مسیر چند مرکز آموزش عالی از لحاظ دسترسی و مورد قبول بودن برای مردم ناحیه دارای نقطه قوت خوبی می باشد، پارک معین زاده که در یکی از مسیر های فرعی قرار گرفته نسبت به سایر پارک های گفته شده از آرامش بیشتری خصوصا برای جامعه هدف برخوردار است. اما از لحاظ دسترسی، تا حدودی رسیدن به آن برای ساکنان دورتر از ناحیه اصلی، خصوصا در دماهای گرم سال دشوارتر می باشد، پارک دانشجو و پارک مالک اشتر نیز با فاصله نه چندان زیادی از هم در یکی از فرعی های ناحیه شهرک دانشگاه قرار گرفته اند. پارک دانشجو مساحت بیشتری نسبت به سایر پارک های گفته شده دارد و پارک مالک اشتر تلاش بیشتری جهت ارائه الگوی مناسب جامعه هدف می طلبد اما فضای آزاد و مساحت باز خوبی در چهار طرف آن قرار دارد که قابلیت تغییر آن را بالا می برد.

تجزیه تحلیل و اثبات فرضیه ها

نتایج حاصل از بررسی وضعیت موجود سطح کیفی پارک های منطقه ۴ شهر اهواز و فرضیه اول - فرضیه اول: به نظر می رسد کیفیت فضای سبز موجود در منطقه ۴ اهواز، از وضعیت مطلوبی برخوردار نیست؟

با توجه به بررسی های صورت گرفته در سطح محدوده مورد مطالعه و همچنین استناد به شاخص های استاندارد جهانی برای احداث پارک مطلوب شهری و در نهایت بازدید میدانی صورت گرفته و توزیع پرسشنامه، اکثر پارک های منطقه ۴ در سطح ابتدایی و پایین تر از حد استاندارد جهانی قرار دارند (در حد یک یک بولوار شهری) و متاسفانه اصول و ضوابط مخصوص در جهت افزایش سطح کیفی پارک لحاظ نشده و وضع موجود مناسبی بر شرایط فعلی این پارک ها حاکم نمی باشد. ضمن اینکه انتظار می رود فضای سبز و پارک شهری شهر اهواز بدلیل آب و هوای گرم طاقت فرسا، پدیده نو ظهور ریزگرد ها و آلودگی بعلت کلانشهر صنعتی بودن و داشتن جمعیت زیاد از سطح کیفی بهتری نسبت به سایر شهر ها برخوردار باشد.

با توجه به موارد ارائه شده، صحت فرضیه اول ثابت می گردد.

نتایج حاصل از بررسی وضعیت چگونگی پراکندگی فضای سبز منطقه ۴ شهر اهواز و فرضیه دوم

- فرضیه دوم: به نظر می رسد الگوی طراحی و پراکندگی فضای سبز در منطقه ۴ شهر اهواز دارای وضعیت مطلوبی نیست.

مجموع پارک های محله ای موجود در منطقه ۴ مساحتی بالغ بر ۵۹,۹۴۵ متر مربع را در بر می گیرد. از منظر توزیع فضائی این وضعیت بسیار نامناسب است؛ چرا که این میزان فضای سبز تنها در هشت محله

قرار گرفته و ۲۰ محله دیگر فاقد پارک محله می باشند. در کل فضای منطقه ۴، تنها ۱۰ پارک محله وجود دارد. سرانه پارک محله در این منطقه با توجه به جمعیت ۱۶۵,۹۹۲ نفری آن حدود ۰/۳۶ متر مربع است که بسیار پایین می باشد. این در حالی است که در طرح تفصیلی اهواز مصوب سال ۱۳۶۷ برای تمامی محلات پارک محله پیشنهاد شده است، اما هیچکدام از این پارک های محله در مکان های پیشنهادی طرح تفصیلی ایجاد نشدند. با توجه به سرانه پیشنهادی تاکید خاصی به کاربری پارک محله در شش ناحیه منطقه ۴ شده و در مجموع حدود ۵۸۶,۰۹۴ متر مربع برای این کاربری اختصاص داده شده است. شاید برجسته ترین پارک محله ای در منطقه ۴ اهواز، پارک محله ای گلها در خیابان فروردین گلستان باشد. حجم شهروندانی که در عصر ها و شب ها به این پارک سرازیر می شوند بسیار بالاست. این پارک به سبب کمبود فضای سبز محله ای در سایر محلات کارکرد و نقش پارک ناحیه ای را دارد.

در ناحیه یک منطقه ۴ پنج پارک گلها، میثاق، بوستان او ۲ و پارک سعدی سبب شده تا این ناحیه نسبتاً وضع مساعد تری را داشته باشد و همه این گفته ها حاکی از آن است که پراکندگی پارک ها در سطح منطقه ۴ بسیار ناهمگون و نامتوازن می باشد و بر مبنای اصل فواصل پارک و یا پاسخگویی به نیاز جمعیت نواحی احداث نشده اند.

با توجه به موارد ارائه شده، صحت فرضیه دوم اثبات می گردد.

نتایج حاصل از بررسی وضعیت موجود پارک های منطقه ۴ شهر اهواز متناسب با جامعه هدف و فرضیه سوم

- فرضیه سوم: به نظر می رسد فضای سبز موجود و پراکندگی آن در منطقه ۴ اهواز بر اساس نیاز معلولین، سالمندان و کودکان طراحی نشده است؟

آنچه پس از تحلیل و بررسی های وضع موجود پارک های منطقه ۴ به اثبات رسید عدم تطابق چهارچوب فعلی پارک های موجود در این منطقه متناسب با نیاز کودکان، سالمندان و معلولان می باشد. البته باید این نکته ذکر گردد که وضعیت نامناسب این پارک ها فقط مربوط به جامعه هدف که دارای ناتوانی یا کم توانی هستند نمی باشد و چه بسا حتی در رابطه با اقشار عام جامعه یعنی افراد بدون دغدغه و سالم از لحاظ جسمانی و روحانی متأسفانه ضوابط و شاخص های ساخت پارک استاندارد رعایت نشده است. با توجه به موارد ارائه شده، صحت فرضیه سوم اثبات می گردد.

جمع بندی و نتیجه گیری

شهر اهواز یکی از کلانشهرهای صنعتی و پر جمعیت کشور است که دارای اقلیم گرم و خشک طبیعی می باشد و بنابراین داشتن این ویژگی حتما باید از لحاظ مصنوعات ساختمانی و فضای سبز بگونه ای طراحی شود که علاوه بر ایجاد زیبایی در شهر و ایجاد نمای بصری جذاب، تعدیل آب و هوا و همچنین تصفیه و تلطیف هوا از ذرات گرد و غبار، بتواند نیاز ساکنان و شهروندان آن را به داشتن تفرجگاه و محلی برای گذران اوقات فراغت بر طرف نماید، لذا ساخت پارک با رعایت استاندارد جهانی که شاخص ها و معیار هایی که از پیش گفته شد دارد از وظایف اصلی دولت و ادارات مربوطه از جمله شهرداری است. از طرفی چون ساکنان شهر اهواز همچون سایر مناطق جهان فقط افراد عادی و سالم از لحاظ جسمانی نیستند، یعنی عبارتی شهروندان و کاربران متقاضی داشتن رفاه اجتماعی خصوصیات و شرایط مشابهی ندارند، لذا بنابر اصل عدالت اجتماعی باید امکان استفاده یکسان و برابر، برای همه اقشار ساکن در یک منطقه فراهم گردد. تحلیل ها و بررسی های بعمل آمده در این تحقیق نشان داد که پارک های موجود در منطقه ۴ شهر اهواز از لحاظ سطح کیفی و رعایت استانداردها چه برای ساخت پارک شهروندی عمومی و چه متناسب با نیاز جامعه هدف، و همچنین چگونگی پراکندگی بدون توجه به تراکم جمعیت و رعایت فواصل بین پارک ها متاسفانه در سطح پایینی قرار دارند. وضعیت اقلیمی اهواز و همگام شدن آن با مدیریتی ضعیف باعث شده تا با کمبودهای اساسی به لحاظ فضای سبز شهری در این شهر و بویژه منطقه ۴ آن روبرو باشیم. جمعیت جامعه هدف مورد مطالعه در این پژوهش (کودکان، سالمندان و معلولان) ۱۷,۷۳۲ نفر یعنی ۰/۱۰ درصد از کل جمعیت منطقه می باشد. پیرو نتایج بدست آمده فضای سبز شهری منطقه چهار اهواز به نسبت جمعیت آن نامتناسب بوده و سرانه بسیار پائینی دارد. این درحالی است که سرانه فضای سبز در طرح جامع اهواز مصوب سال ۱۳۶۷ سرانه ای ۱۳/۴ متر مربعی را برای منطقه پیشنهاد داده است. با احتساب همین سرانه برای جمعیت فعلی به ۲۲۲۴,۲۹۲ متر مربع فضای سبز نیاز است. در حال حاضر با توجه به نرخ رشد ۲/۰۴ درصدی جمعیت منطقه میزان نیاز آن به فضای سبز بصورت روزانه در حال افزایش است. بطوری که در سال ۱۳۹۵ مساحت مورد نیاز برای فضای سبز این منطقه بر طبق استاندارد های طرح جامع به ۲۷۲۲۰۴۹ متر مربع افزایش خواهد یافت.

طبق بررسی های صورت گرفته و آمار سازمان پارک ها و فضای سبز اهواز مجموع پارک های محله ای موجود در این منطقه مساحتی بالغ بر ۵۹۹۴۵ متر مربع می باشد. سرانه این کاربری حدود ۰/۳۶ متر مربع است. این در حالی است که در طرح تفصیلی شهر اهواز مصوب سال ۱۳۶۷ سرانه ۲ متر مربعی را برای پارک محله در نظر گرفته است. با توجه به جمعیت فعلی و نرخ رشد جمعیت، میزان کمبود پارک های

محله ای در وضع موجود ۲۷۲۰۳۹ متر مربع و میزان نیاز به فضا برای پارک محله در سال ۱۳۹۵ برابر با ۳۴۶۳۳۱ متر مربع می باشد.

از سوی دیگر مساحت این پارک ها کم و پراکنش فضایی آنها نیز بسیار نامناسب است، بطوریکه از مجموع ۲۸ محله منطقه ۴، هشت محله فاقد هر گونه فضای سبز و ۲۰ محله فاقد پارک محله ای هستند و این نشانگر مکان یابی نامناسب در هنگام ساخت این پارک ها و بی توجهی مسئولین به عامل توزیع ناهمگون جمعیت و نیاز آنها به فضای سبز در دسترس است. اما اگر دولت همت کند و با یاری متخصصان امر شهر و زیبایی و ادارات ذیربط مانند شهرداری، شورای شهر و سازمان پارک ها می توان با درایت و کارآمدی و جهت جلوگیری از دوباره کاری و اختصاص زمین و احداث پارک جدید با تغییراتی جزئی که بیشتر از صرف هزینه نیازمند تفکر شهرسازی می باشند این پارک ها را علاوه بر کسب رضایت حال عموم شهروندان، متناسب با وضعیت جامعه هدف مورد نظر در این پژوهش و رفاه حالشان رو به پیشرفت ساخت.

پیشنهاد ها

پس اتمام مراحل پژوهش حاضر، نتیجه ای که حاصل شد گواه این موضوع است که علاوه بر مطلوب نبودن وضع موجود پارک های فعلی از لحاظ سطح کیفی، متاسفانه توزیع و پراکندگی پارک های منطقه ۴ بشدت نابسامان و خارج از قانون فواصل و تعداد جمعیت ساکن و ضوابط پارک سازی است. از این نگاه بهترین راه چاره ای که به نظر میرسد جهت صرفه جویی در هزینه ها و جلوگیری از دوباره کاری و کسب رضایت کاربران خاص شهری (سالمندان، کودکان و معلولان) ایجاد تغییر در پارک های موجود منطقه با استفاده از شاخص های استخراج شده ویژه این کاربران است. برای ساخت پارک های متناسب با نیاز شهروندان با تاکید بر اقشار خاص مورد نظر در این پژوهش (کودکان، سالمندان و معلولان) اقدامات و مطالعات ضروری که می بایست در مورد فضای سبز منطقه ۴ انجام شود عبارتند از:

علاوه بر مطالعات ویژه در مورد شاخص های پارک استاندارد عمومی، به شکل جزئی و دقیق تر گزینه های مربوط به اقشار خاص نیز مورد بررسی قرار گیرد.

برای راحتی و اطمینان کار می توان با همکاری اداره بهزیستی و تهیه پرسشنامه کتبی یا شفاهی از معلولان و کم توانان جسمی در مورد گزینه های مورد انتظار آنها در ساخت پارک بهره جست. همینطور مصاحبه شفاهی و پرسش از کودکان و سالمندان.

تغییر اساسی در نگرش های سنتی نسبت به اهمیت و جایگاه فضای سبز و پارک در شهر.

زمین های بازی کودکان در تمامی مقیاس های پارک شهری احداث گردد و هنگام ساخت پارک جدید یا تغییر پارک های موجود توجه بیشتری جهت تامین رفاه حال کودکان، سالمندان و معلولان مبذول گردد، از جمله : پارک ها در محل های مسطح احداث شوند، آبخوری ویژه این افراد باید کوتاه و قابل دسترس باشد، کفپوش پارک ها باید ایمنی لازم را داشته باشد. استفاده از شن خصوصا در قسمت بازی کودکان و محل گذر سالمندان و معلولان بعنوان کفپوش ممنوع است.

منابع

- ۱- احمدزاده، حامد و مکانی بناب، سیاوش و غفاری، یعقوب؛ ۱۳۹۳. ارزیابی و بررسی وضعیت پارک های شهر تبریز بر اساس استاندارد های مناسب سازی ویژه افراد دارای معلولیت (نمونه موردی: پارک های منطقه ۲ شهرداری تبریز)، هشتمین کنگره ملی مهندسی عمران، دانشکده مهندسی عمران بابل
- ۲- ارجمندی، رضا و جوزی، سید علی و همکاران؛ ۱۳۸۷. مدیریت بهداشت ایمنی و محیط زیست در پارک های شهری، نشریه علوم و تکنولوژی محیط زیست، دوره ۱۰، شماره ۱
- ۳- اینانلو، شبنم؛ ۱۳۸۷. تاثیر رشد جمعیت شهر تهران بر فضای سبز شهر شهری، فصلنامه جمعیت، شماره ۱۹ و ۲۰
- ۴- بدلا، سیدمحمد رضا؛ ۱۳۸۳. نقش مردم در فرایند مناسب سازی، همایش سراسری مناسب سازی محیط های شهری برای افراد دارای معلولیت، انتشارات سازمان بهزیستی، استان قم
- ۵- بمانیان، محمد رضا و دباغی خامنه، مرضیه و احمدی، فریال؛ ۱۳۹۳. تدقیق انگاره های موثر بر طراحی مناسب پارک های شهری جهت استفاده نابینایان، دوفصلنامه «پژوهش های منظر شهر»، سال اول، شماره ۲
- ۶- جلیلی، عادل و خسروی، الهه؛ زمستان ۱۳۸۷. پژوهشی برای راهبردهای توسعه فضای سبز در طرح جامع تهران، مجله پژوهشی و سازندگی در منابع طبیعی، شماره ۸۱
- ۷- حاتمی، داوود و عیسی زاده، ابراهیم؛ بهار ۱۳۹۳. تحلیل بر عملکرد مدیریت فضای سبز شهری و بازده اجتماعی توسعه ای آن در شهر ایذه. نشریه برنامه ریزی منطقه ای، دوره ۴، شماره ۱۳
- ۸- حجتی، اسما؛ ۱۳۸۶. معیار های طراحی پارک برای معلولان، نشریه الکترونیکی معماری منظر
- ۹- حسامیان، فرخ و اعتما، گیتی و حایری، محمد رضا؛ ۱۳۷۷. شهرنشینی در ایران، موسسه انتشارات آگاه، چاپ ۳
- ۱۰- رئیسی دهکردی، بهمن؛ ۱۳۷۶. معلولان و سد معبرهای معماری و ساختمانی، انتشارات سازمان حمل و نقل و ترافیک تهران
- ۱۱- رمضانی قوام آبادی، محمد حسین؛ ۱۳۹۰. حمایت از معلولین در حقوق بین الملل، فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی، سال یازدهم، شماره ۴۱
- ۱۲- زیاری، کرامت اله و واحدیان بیگی، لیلا و پرنون، زیبا؛ ۱۳۸۹. تحلیل بر بحران زیست محیطی و توزیع مکانی فضای سبز شهر تهران. نشریه مطالعات و پژوهش های شهری منطقه ای، دوره ۴، شماره ۱۴
- ۱۳- سالنامه آماری خوزستان؛ زمستان ۱۳۹۲
- ۱۴- شیبه بیگی، شادی و لاهیجانیان، اکرم الملوک؛ تابستان ۱۳۸۹. طراحی و ساماندهی پارک ها در محیط زیست شهری (مطالعه موردی: پارک منطقه ۸ شهرداری سمنان). دوره ۲، شماره ۲
- ۱۵- طرح جامع اهواز، تابستان ۱۳۸۹
- ۱۶- عسگری، علی و دیگران؛ ۱۳۸۰. برنامه ریزی کاربری اراضی شهری، انتشارات نور و قلم، چاپ اول، تهران
- ۱۷- کارگری، ملیحه؛ ۱۳۷۰. معلولان و پارک، انتشارات واحد آموزش و تحقیقات سازمان پارک ها
- ۱۸- کامل نیا، حامد و حقیر، سعید؛ پائیز ۱۳۸۸. الگوهای طراحی فضای سبز در شهر دوستدار کودک (نمونه موردی: شهر دوستدار کودک بم)، دوره ۶، شماره ۱۲
- ۱۹- لاهیجانیان، اکرم الملوک و مجید، مهنام؛ بهار ۱۳۹۲. مدیریت توسعه فضاهای سبز در نماهای شهری ارائه مدل مفهومی در جهت ارتقای محیط زیست (مطالعه موردی: بزرگراه شهید صیاد شیرازی مناطق ۴ و ۷ تهران). مقاله ۱۰، دوره ۱۵

۲۰- مجنونیان، هنریک؛ دی ماه ۱۳۷۴. تحلیلی از وضعیت مناطق چهارگانه حفاظت شده در روند عمومی تخریب طبیعت (۲)، مجله محیط شناسی، شماره ۱۷

۲۱- نقی زاده، محمد؛ ۱۳۸۳. فکر سبز ظهور محیط سبز، مجله سبزینه، سال چهارم، تهران.